

PODSTAWY PEDAGOGIKI PASTORALNEJ¹

PIOTR MAZUR

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

STRESZCZENIE: Pedagogika pastoralna jest jedną z najmłodszych subdyscyplin pedagogiki. Przedmiotem jej badań jest funkcja wychowawcza Kościoła. W autoreferacie zostaną ukazane ogólne i szczegółowe cele pedagogiki pastoralnej w aspekcie pedagogiki jako nauki oraz w aspekcie zadań Kościoła. Autor przedstawił również proces kształtowania się pedagogiki pastoralnej oraz jej dotychczasowy dorobek w Polsce. W artykule wyeksponowane zostały współczesne wyzwania i zadania dla pedagogiki pastoralnej.

SŁOWA KLUCZOWE: pedagogika pastoralna, wychowanie, Kościół

Misją Kościoła jest przekazanie orędzia Dobrej Nowiny, które zawarte jest w Piśmie świętym. Chrystus powierzył swoim uczniom i całemu Kościołowi szczególne zadanie: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przekazałem” (Mt 28, 19-20). To posłannictwo zobowiązuje do realizacji misji zbawczej w świecie.

Realizacja misji zbawczej Kościoła dokonuje się poprzez spełnianie potrójnej funkcji: nauczycielskiej, kultycznej i pasterskiej. Wypełnienie funkcji nauczycielskiej spełniane jest poprzez różnorodne formy głoszenia Ewangelii współczesnemu światu. Sprawom tym wiele uwagi poświęca teologia i jej działy, takie jak katechetyka i homiletyka. Funkcja kultyczna urzeczywistnia się w sprawowaniu sakramentów świętych i innych posług liturgicznych. Zagadnienia te są przedmiotem zainteresowania liturgiki, natomiast funkcja pasterska realizuje się w szeroko pojętym duszpasterstwie, które od strony naukowej opisuje teologia pastoralna.

Istotnym zadaniem Kościoła jest również realizacja misji wychowawczej. Jest ona niejako uzupełnieniem powyżej wymienionych funkcji – nauczycielskiej, kultycznej i pasterskiej. Głoszenie słowa Bożego, sprawowanie liturgii, prowadzona w parafii działalność duszpasterska wymaga również zwrócenia uwagi na jej aspekt pedagogiczny. Każde bowiem działanie ma również swój wymiar wychowawczy.

¹ Autoreferat pracy habilitacyjnej, obronionej 28.01.2008 r. w Katolickim Uniwersytecie w Rużomberku (Słowacja).

Kościół, obok rodziny i szkoły, jawi się jako ważny podmiot wychowania. Jego szczególnym obowiązkiem i powinnością jest troska o poziom przekazywanej wiedzy religijnej oraz wychowanie ku wartościom religijnym. Realizacja tych zadań dokonuje się poprzez katechezy parafialne, lekcje religii, prowadzenie szkół katolickich oraz szeroko pojętą działalność edukacyjną w ramach lokalnych wspólnot. W dziedzinie wychowania Kościół ma do spełnienia konkretne zadania: promocja godności człowieka, ukazanie jego wymiaru duchowego, praktykowanie i głoszenie wiary w swoim środowisku życia, ukazywanie sposobów urzeczywistniania wartości ewangelicznych w życiu codziennym.

Funkcja wychowawcza Kościoła jest przedmiotem badań pedagogiki pastoralnej. Jest to stosunkowo młoda dyscyplina naukowa. Za początek procesu jej tworzenia się możemy uznać Sobór Watykański II, który dokonał znacznego poszerzenia aktywności Kościoła ku człowiekowi i światu. W znacznej mierze został doceniony również jego wymiar pedagogiczno-wychowawczy. Postulowane przez sobór duszpasterstwo winno korzystać z najnowszych osiągnięć nauk pedagogicznych. W związku, z czym istnieje zapotrzebowanie na pedagogikę pastoralną. Celem dysertacji jest przedstawienie podstaw pedagogiki pastoralnej. W literaturze brak jest całościowego opracowania ukazującego pedagogikę pastoralną jako dyscyplinę pedagogiczną z jej podstawami naukowymi. Istnieją jedynie próby zasygnalizowania problemu i cząstkowe jego rozwiązania. W Polsce nauczanie soborowe w tym zakresie zostało podjęte przez dwóch pedagogów: F. Blachnickiego i S. Kunowskiego.

F. Blachnicki jako pierwszy wskazał na potrzebę pedagogiki pastoralnej. W zaproponowanej koncepcji teologii/eklezjologii pastoralnej wśród przedmiotów z zakresu prakseologii pastoralnej przeznaczył miejsce dla pedagogiki pastoralnej. Jego zdaniem winna ona wskazywać metody skutecznego realizowania planów duszpasterskich w oparciu o osiągnięcia współczesnej pedagogiki².

Zdecydowanie największy wkład w powstanie i rozwój pedagogiki pastoralnej wniósł S. Kunowski³. Jako pierwszy dał opis tej dziedziny naukowej i wskazał ją jako jeden z czterech głównych działów pedagogiki chrześcijańskiej. W związku z wytycznymi Soboru Watykańskiego dotyczącymi wychowania wiernych zrodziło się zapotrzebowanie na pedagogikę pastoralną. Według Kunowskiego „nauka o wy-

2 Zob. F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Lublin 1971, s. 476-486.

3 Zob. S. Kunowski, *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego*, „Ateneum Kapłańskie” 54 (1962) z. 323, s. 222-233; tenże, *Podstawy wychowania duszpastersko-katechetycznego*, „Katecheta” 1962 nr 4, s. 204-215; tenże, *Potrzeby wychowania duszpastersko-katechetycznego*, „Katecheta” 1962 nr 5, s. 263-272; tenże, *O wychowaniu parafialnym*, „Katecheta” 1964 nr 4, s. 151-154; tenże, *Potrzeby programowe pedagogicznego kształcenia alumnów*, „Ateneum Kapłańskie” 71 (1968) z. 355, s. 65-76; tenże, *Rozwój pedagogiki katolickiej w Polsce*, „Sprawozdania TN KUL” 1968 nr 16, s. 151-154; tenże, *Elementy pedagogiczne teorii seminarium duchownego jako instytucji wychowawczej*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 2:1970, s. 211-241; tenże, *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego*, w: *Ku odnowie życia wewnętrznego. Powołanie człowieka*, red. T. Bielski, Poznań 1972, s. 67-100; tenże, *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*, w: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, Lublin 1973, s. 587-595.

chowaniu ludzi na chrześcijan przeszła wyraźną ewolucję od początkowej pedagogiki katolickiej, traktowanej jako część pedagogiki religijnej, zestawianej w jednej płaszczyźnie z pedagogiką liberalną i socjalistyczną, do uzupełnienia przez ogólniejszą pedagogikę chrześcijańską, a kończąc na pedagogice pastoralnej⁴.

Jego zdaniem określa ona podstawowe założenia dotyczące ideału człowieka jako „nowego stworzenia” w Chrystusie; wskazań ewangelicznych, co do wartości i postaw życiowych w zastosowaniu do życia chrześcijańskiego⁵. Stąd też działania wychowawcze Kościoła „nie ograniczają się do sfery religijno-moralnej człowieka, lecz mają w nim ukształtować zarazem człowieka, chrześcijanina i patriotę, dobrego członka własnej wspólnoty narodowej”⁶.

Po wzmiankach F. Błażnickiego i publikacjach S. Kunowskiego w polskiej literaturze przedmiotu przez wiele lat nie ukazał się niestety ani jeden artykuł z tej dziedziny. Dopiero w ostatnich latach za sprawą takich autorów jak: K. Półtorak⁷, R. Niparko⁸, M. Marczewski⁹, J. Przybyłowski¹⁰, T. Sakowicz¹¹, przerwane zostało milczenie w tej materii. Wspomniani autorzy wywołali w środowisku pedagogów i teologów swoistą debatę na temat pedagogiki pastoralnej.

Zdecydowana większość autorów wskazuje miejsce pedagogiki pastoralnej w naukach teologicznych. Czynią to, uzasadniając jej liczne związki z teologią pastoralną. Istotnie tak jest, że obie dyscypliny wzajemnie się uzupełniają, poruszają te same zagadnienia, mają wspólny cel – zbawienie człowieka. Są to dziedziny w pewnym zakresie komplementarne. Nie da się tu teologii oddzielić od pedagogiki, i odwrotnie nie można pedagogiki pozbawić treści teologicznych.

Jednakże należy przyznać rację S. Kunowskiemu, że miejsce pedagogiki pastoralnej jest w naukach pedagogicznych i należy ją włączyć jako jeden z czterech działów pedagogiki chrześcijańskiej. Pedagogika pastoralna posiada zdecydowanie charakter nauki pedagogicznej a nie teologicznej, choć w znacznym stopniu musi korzystać i z jej naukowych osiągnięć.

W powyższym kontekście przyjęto następujące tezy i postulaty, które uzyskały szczegółowe rozwinięcie w pracy. Każda nauka posiada swój własny przedmiot,

4 S. Kunowski, *Pedagogika pastoralna...*, dz. cyt., s. 589.

5 Zob. tamże, s. 589-590.

6 Tamże, s. 590.

7 Zob. K. Półtorak, *Pedagogika pastoralna. Nowe inspiracje duszpasterskie*, „Teologia Praktyczna” 2001 nr 2, s. 67-80.

8 Zob. R. Niparko, *Jaka pedagogika na wydziałach teologicznych?*, „Teologia Praktyczna” 2002 nr 3, s. 286-300.

9 Zob. M. Marczewski, *Eklezjologia komunii a pedagogika pastoralna*, w: *Pedagogika pastoralna*, red. M. Marczewski, Lublin 2003, s. 28-51.

10 Zob. J. Przybyłowski, *Pedagogika pastoralna a funkcja wychowawcza Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 144(2005) z. 577, s. 437-453.

11 Zob. T. Sakowicz, *Pedagogika pastoralna*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Warszawa 2005, s. 185-192; tenże, *Socjalizacja młodzieży jako paradygmat pedagogiki pastoralnej*, w: *Pedagogika pastoralna*, red. M. Marczewski, Lublin 2003, s. 83-103.

metodę i cel. W przypadku pedagogiki pastoralnej jej przedmiotem jest wychowawcza funkcja Kościoła, wskazuje ona na sposoby i metody realizacji misji zbawczej. Zasadniczym źródłem dla pedagogiki pastoralnej jest Objawienie Boże zawarte w Biblii i tradycji Kościoła.

Właściwą dla pedagogiki pastoralnej metodą jest metoda JOC – widzieć, oceniać, działać. Dostrzegając aktualne problemy duszpasterstwa, należy oceniać je zgodnie z nauką zawartą w Piśmie świętym i nauczaniu Kościoła. Dopiero po zbadaniu problemu i zapoznaniu się z nauczaniem Kościoła, następuje trzeci i ostatni etap – działanie. Szukając rozwiązań duszpasterskich należy kierować się zasadą, by przyniosło to jak najwięcej korzyści duchowych całej wspólnoty.

Głównym celem pedagogiki pastoralnej jest pomoc człowiekowi w osiągnięciu zbawienia. Stąd też jej zadaniem jest opracowanie wskazań ewangelicznych dotyczących urzeczywistnienia wartości i postaw życiowych. Ukazuje ona również sposoby realizacji chrześcijańskiego ideału „nowego człowieka” w konkretnym życiu jednostki. W kontekście nauczania papieża Jana Pawła II za najważniejsze zadanie pedagogiki pastoralnej w obecnych czasach uznać należy nową ewangelizację. Stąd też ma ona ukazywać sposoby i metody jej realizacji.

W rozprawie dochodzi do przecięcia się ujęć pedagogicznych z ujęciami inspirowanymi Objawieniem Bożym, zawartym w Piśmie świętym. Podejmowanie zagadnienia wymagają omówienia zarówno kontekstu historycznego, jak i współczesnego. Rodzi się również konieczność wyjaśnienia niektórych pojęć, problemów, w ujęciu filozoficznym, socjologicznym, teologicznym i nade wszystko pedagogicznym.

W dysertacji zastosowano dwie metody: analityczno-porównawczą i analityczno-syntetyczną. Pierwszą metodę zastosowano w celu analizy porównawczej podstawowych pojęć m.in.: pedagogika, pedagogia, ewangelizacja, nowa ewangelizacja, wychowanie, formacja, edukacja, nowy człowiek, wartość, rodzina.

Drugą metodę zastosowano w celu analizy źródeł (dokumentów) wykorzystanych w pracy. Charakterystyczną jej cechą jest to, że dużą uwagę przywiązuje się do dokładnego określenia wartości poznawczej dokumentów. Dąży się do wykazania, że uwzględnione w analizie dokumenty mogą być uzasadnioną podstawą rozwiązywania interesującego badacza problemu¹². Na tym etapie pracy zastosowana została również technika analizy treściowej, która polega na interpretacji treści zawartych w badanych dokumentach. Technice tej poddane były dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (soborowe, Stolicy Apostolskiej, nauczanie papieży), Konferencji Episkopatu Polski i państwowe.

W opracowaniu tematu korzystałem z *Pisma świętego Starego i Nowego Testamentu* (Poznań-Warszawa 1990) oraz z dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Za najcenniejsze uznać należy nauczanie soborowe, a zwłaszcza dekrety i konstytucje Soboru Watykańskiego II.

¹² Zob. M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 1999, s. 241-243.

W pracy wykorzystane zostały dokumenty Stolicy Apostolskiej: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, *Katechizm Kościoła Katolickiego*, oraz dokumenty poszczególnych kongregacji, a zwłaszcza Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, Międzynarodowej Rady do Spraw Katechezy, Papieskiej Rady do Spraw Rodziny.

W dysertacji odwołano się do oficjalnego nauczania papieży w formie encyklik i adhortacji: Leona XIII, Piusa XI, Piusa XII, Jana XXIII oraz Pawła VI. Zdecydowanie najczęściej z papieskiego nauczania wykorzystano publiczne wypowiedzi Jana Pawła II w formie encyklik, adhortacji, listów apostolskich, orędzi, homilii i przemówień, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania podczas pielgrzymek do Polski.

Ze względu na specyficzny charakter duszpasterstwa w Polsce sięgnięto po dokumenty Episkopatu Polski m.in. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, listy pasterskie oraz dokumenty *II Polskiego Synodu Plenarnego (1991-1999)*.

Do materiałów źródłowych należy zaliczyć również dokumenty międzynarodowe, jak chociażby *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską*. W pracy wykorzystano również materiały Ministerstwa Edukacji Narodowej (szczególnie *Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r.* oraz *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*).

Analiza poszczególnych dokumentów z nauczania Kościoła katolickiego pozwoliła na dokonanie swoistej syntezy wybranych zagadnień niniejszego studium. Dla pogłębienia sformułowanych wniosków wykorzystano publikacje współczesnych pedagogów i teologów zajmujących się podjętymi w pracy zagadnieniami.

Jak już zostało wcześniej podkreślone, celem pracy jest określenie celu przedmiotu pedagogiki pastoralnej oraz głównych jej podstaw: ontologicznych, antropologicznych i aksjologicznych; jak również współczesnych wyzwań.

Praca składa się z trzech zasadniczych części, z których każda zawiera trzy rozdziały. Ponadto zaopatrzona jest w wykaz skrótów, bibliografię, ogólny wstęp i zakończenie.

Część I: *Pedagogika jako nauka i jej podstawy* wskazuje na genezę i rozwój pedagogiki jako dyscypliny naukowej, proces kształtowania się pedagogiki pastoralnej oraz nową ewangelizację jako jej współczesne zadanie.

W pierwszym rozdziale zostały wyjaśnione podstawowe pojęcia: *pedagogia*, *pedagogika*, a także ukazano związek pedagogiki z innymi dyscyplinami naukowymi z nią współdziałającymi. Zostało również ukazane miejsce pedagogiki w systemie nauk, a także najważniejsze z proponowanych klasyfikacji nauk pedagogicznych. Zostało również wskazane miejsce pedagogiki pastoralnej w klasyfikacji pedagogiki ogólnej.

Rozdział drugi dysertacji podejmuje zagadnienie pedagogiki pastoralnej – jej cele i zadania. Aby lepiej zrozumieć istotę pedagogiki pastoralnej, ukazane zostały fundamentalne zasady pedagogiki chrześcijańskiej i jej podział. Pozwoliło to na ukazanie współzależności z pedagogiką pastoralną. Przedstawiono również proces tworzenia się pedagogiki pastoralnej oraz jej koncepcja (przedmiot, metoda, cel).

W rozdziale trzecim ukazana została nowa ewangelizacja jako zadanie dla współczesnej pedagogiki pastoralnej. Omówiono pojęcie ewangelizacji, sens i ideę nowej ewangelizacji, a także współczesne wyzwania dla niej. Na podstawie analizy nauczania Jana Pawła II przedstawione zostały postulaty wychowawcze nowej ewangelizacji – formacja sumienia, prymat „być” nad „mieć”, integralny rozwój człowieka, świadectwo życia chrześcijańskiego.

Część II: *Podstawy pedagogiki pastoralnej* wskazuje na jej założenia ontologiczne, antropologiczne i aksjologiczne. Wyjaśnione zostały pojęcia: wychowanie, pedagogia, formacja w ujęciu chrześcijańskim (ontologia). „Nowy człowiek” został wskazany jako paradygmat pedagogiki pastoralnej (antropologia). Podjęty został problem wartości w procesie wychowania (aksjologia).

W pierwszym rozdziale zostały wyjaśnione podstawowe terminy dla pedagogiki pastoralnej – *wychowanie, pedagogia, formacja*. Przedstawione zostały biblijne podstawy wychowania i nauczanie Kościoła na ten temat. Wyjaśniona została istota wychowania chrześcijańskiego, ukazany chrześcijański ideał wychowawczy oraz duszpasterski wymiar wychowania. Podejmując zagadnienie formacji chrześcijańskiej zostały zaprezentowane jej trzy główne wymiary: ludzki, intelektualny i duchowy.

Rozdział drugi rozprawy przedstawia główne koncepcje człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem biblijnego ujęcia człowieka jako stworzonego na obraz i podobieństwo Boże. Szczególnym paradygmatem pedagogiki pastoralnej jest nowy człowiek. Stąd też wyjaśniono pojęcia: *stary i nowy człowiek*. Ukazany został wzór nowego człowieka – Jezus Chrystus oraz proces chrystoformizacji, czyli upodabniania się do tego ideału.

W trzecim rozdziale podjęto próbę przedstawienia pedagogii nowego człowieka. Wychowanie nowego człowieka składa się z czterech zasadniczych elementów: wewnętrznej integracji, pro-egzystencji (być dla innych), służbie drugiemu i pragnieniu autentycznej wolności.

Część III: *Współczesne wyzwania dla pedagogiki pastoralnej* wskazuje na aktualne zadania, jakie Kościół ma do spełnienia w dziedzinie szeroko pojętego duszpasterstwa w trzech obszarach działalności wychowawczej: rodzinie, szkole, parafii.

Rozdział pierwszy poświęcony jest rodzinie. Ukazana została sytuacja rodziny, jej znaczenie, funkcje i zadania oraz współczesne zagrożenia dla jej prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Poruszony został problem wychowania w rodzinie i przez rodzinę, ze szczególnym uwzględnieniem wychowania ku wartościom, a zwłaszcza wartościom religijnym. Kolejnym zagadnieniem tego rozdziału jest duszpasterstwo rodzin, które obejmuje wychowanie do miłości, przygotowanie do małżeństwa oraz formacja prowadzona w ramach stowarzyszeń dla rodzin.

Drugi rozdział tej części pracy przedstawia działalność edukacyjną i wychowawczą Kościoła, która prowadzona jest w szkole i w parafii. Kościół jako podmiot edukacji podejmuje konkretne działania z tego zakresu. Ukazane zostało zaangażowanie Kościoła w prowadzenie katechezy parafialnej, lekcji religii w szkole, organizację szkół katolickich oraz tworzenie oratoriów i świetlic parafialnych. Przedstawione

zostały rodzaje pracy formacyjnej dla młodzieży w ramach Szkolnego Koła Caritas, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży i Ruchu Światło-Życie.

W ostatnim rozdziale podjęto próbę ukazania powołania i posłannictwa świeckich w Kościele, rolę laikatu w Kościele oraz ich zaangażowanie w apostołstwo. Przystawione zostały podstawy formacji ludzi świeckich i zadania katechezy dla dorosłych. Zwrócono uwagę na wychowawczą rolę ruchów i stowarzyszeń katolickich, z uwzględnieniem szczególnej roli w tym zakresie Akcji Katolickiej.

Dysertacja jest próbą całościowego ukazania naukowych podstaw pedagogiki pastoralnej jako subdyscypliny pedagogicznej. Należy mieć nadzieję, że podjęte w niej zagadnienia teoretyczne przyczynią się do rozwoju tej subdyscypliny.

Głównym celem pracy była próba znalezienia odpowiedzi na pytania: czym jest pedagogika pastoralna, jakie są jej główne założenia oraz jakie są jej współczesne wyzwania?

W pierwszej części pracy skoncentrowano się nad pierwszym problemem – czym jest pedagogika pastoralna? Dla tak pojętego problemu głównego sformułowane zostały następujące problemy szczegółowe: pojęcie pedagogiki jako nauki, cele i zadania pedagogiki pastoralnej, nowa ewangelizacja i jej postulaty wychowawcze.

W pracy przedstawione zostały najważniejsze definicje pedagogiki. Akcentują one wybrane jej dziedziny. Zwracają uwagę na jej rolę w formułowaniu teoretycznych założeń wychowawczych, inne podkreślają jej zadania edukacyjne, czy też praktyczne działania mające na celu wychowanie. Najogólniej możemy stwierdzić, że pedagogika jest nauką zajmującą się całą dziedziną wychowania integralnego człowieka, obejmuje ona zarówno sferą fizyczną, intelektualną, społeczną, jak i duchową. Określa cele, treści, metody, środki i formy realizacji procesów wychowawczych.

Pedagogika pastoralna jest jedną z wielu subdyscyplin pedagogiki. Analiza zebranego materiału pozwala na sformułowanie następujących ustaleń, co do koncepcji pedagogiki pastoralnej:

- a) jej przedmiotem jest wychowawcza funkcja Kościoła,
- b) celem głównym jest wspomaganie w realizacji celu ostatecznego jakim jest zbawienie człowieka,
- c) jej metoda to metoda JOC, która składa się trzech elementów: widzieć, oceniać, działać.

Celem praktycznym pedagogiki pastoralnej jest pomoc duszpasterzom w ich pracy. Najogólniej możemy powiedzieć, że zajmuje się ona opracowaniem wskazań ewangelicznych, dotyczących urzeczywistniania wartości i postaw życiowych. Ma również ukazywać sposoby realizacji ideału „nowego człowieka” w codziennym życiu jednostki.

Za najważniejsze współczesne zadanie pedagogiki pastoralnej zgodnie z nauczaniem Kościoła uznać należy nową ewangelizację, której celem jest: powrót do chrześcijańskich korzeni, odnowienie wiary poprzez urzeczywistnianie wartości w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym, przepajanie kultury wartościami Ewangelii, wzmocnienie roli rodziny oraz wychowanie młodego pokolenia.

W nowej ewangelizacji istotną rolę pełni program wychowawczy. Analiza nauczania papieża Jana Pawła II pozwoliła na sformułowanie następujących postulatów, które należy akcentować w pracy pedagogiczno-pastoralnej: formacja sumienia, prymat „być” nad „mieć”, integralny rozwój człowieka, wartość świadectwa życia chrześcijańskiego.

Zadaniem pedagogiki pastoralnej jest ukazywać sposoby i metody realizacji nowej ewangelizacji. Należy zatem stworzyć odpowiednie środowiska formacyjne, które umożliwiałyby nabycie odpowiednich kompetencji pedagogiczno-pastoralnych. W takim ujęciu pedagogika pastoralna jawi się jako szkoła formacji, dzięki której podjęte działania duszpasterskie będą przyczyniać się do odnowy religijno-moralnej i duchowego wzrostu wiernych.

Zamierzeniem drugiej części niniejszej dysertacji było wskazanie ontologicznych, antropologicznych i aksjologicznych podstaw pedagogiki pastoralnej. Dlatego też zostały sformułowane następujące pytania szczegółowe: jaką realizować wizję wychowania, jak jest koncepcja człowieka oraz ku jakim wartościom wychowywać?

W ukazaniu ontologicznych podstawy pedagogiki pastoralnej zwrócona została uwaga na wychowanie, pedagogię i formację, które należy odczytywać w ujęciu chrześcijańskim. W jej duchu wyznaczać należy cele wychowania oraz prowadzić działalność pedagogiczno-pastoralną.

Na podstawie analizy dokumentów Kościoła na temat wychowania można sformułować następujące postulaty wychowawcze:

- a) rozwijanie wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych wychowanków;
- b) zdobywanie przez nich zmysłu odpowiedzialności w kształtowaniu swego życia przez nieustanny wysiłek i osiągnięcie prawdziwej wolności;
- c) przygotowanie wychowanków do uczestniczenia w życiu społecznym;
- d) pobudzanie do oceny wartości moralnych wedle prawidłowego sumienia;
- e) przyjmowanie owych wartości przez osobisty wybór;
- f) pobudzanie do doskonalszego poznawania i miłowania Boga.

Przedstawione w pracy założenia antropologiczne wynikają z biblijnego obrazu człowieka. Biblia przekazuje nam prawdę o człowieku stworzonym przez Boga na Jego obraz i podobieństwo. Człowiek został stworzony z miłości i do miłości. Właśnie miłość określa jego sens istnienia i istotę ziemskiego powołania. Podobieństwo człowieka do Boga wynika z obdarowania go: wolną wolą, zdolnością kochania i przeznaczeniem do wieczności.

Za paradygmat pedagogiki pastoralnej uznać należy kształtowanie nowego człowieka. Nowe człowieczeństwo urzeczywistnia się w otwarciu na łaskę Jezusa Chrystusa. On jest wzorem nowego człowieka i zarazem źródłem przemiany w „nowego człowieka”. Nowy człowiek w swoim życiu kieruje się: radami ewangelicznymi; żyje duchem błogosławieństw; promienieje wiarą, nadzieją i miłością; działa według myśli Chrystusa. Głównym celem jest zjednoczenie z Jezusem, które jest możliwe wówczas, gdy żyjemy w stanie łaski uświęcającej. Stąd też należy podejmować ta-

kie działania pedagogiczno-pastoralne, które będą umożliwiały wychowankom ich ustawiczny rozwój w łasce.

Zgodnie z koncepcją F. Blachnickiego w formowaniu nowego człowieka zaakcentowane zostały następujące elementy: wewnętrzna integracja, proegzystencja (być dla innych), służba i wolność.

Ostatnim zagadnieniem tej części pracy były aksjologiczne podstawy pedagogiki pastoralnej. W życiu człowieka ważną kwestią jest świat wartości i jego indywidualna lecz właściwa hierarchia wartości. Stąd też rodzi się pytanie: czym są wartości? Najogólniej za K. Chałas możemy stwierdzić, że wartość oznacza to, co cenne, godne pożądania, co stanowi przedmiot szczególnej troski, jest celem ludzkich dążeń oraz stanowi kryterium postępowania¹³.

Pedagogika pastoralna zwraca uwagę na konieczność wychowania ku wartościom, które rozumie jako pomoc wychowankom w urzeczywistnianiu wartości, by osiągnęli pełnię człowieczeństwa. W edukacji aksjologicznej należy uwrażliwiać wychowanków na wybór właściwej hierarchii wartości. Ona bowiem kształtuje życie człowieka, prowadzi do zbawienia.

Zadaniem pedagogiki pastoralnej jest zatem ukazanie nowemu człowiekowi jak odkryć i budować własny świat wartości, w jaki sposób zachować spójność zasad i postaw życiowych. Warto zatem, aby duszpasterze, poprzez prowadzone kierownictwo duchowe, ukazywali świat istotnych wartości i sposoby ich urzeczywistniania w życiu codziennym.

W pracy pedagogicznej niezbędne jest pytanie: ku jakim wartościom wychowywać? Za priorytetowe zadania pedagogiki pastoralnej w dziedzinie edukacji aksjologicznej uznać należy:

- akcentowanie godności osoby ludzkiej,
- promowanie wartości religijnych i duchowych,
- tworzenie duchowego klimatu jedności,
- prymat osoby nad społeczeństwem,
- głębokie przywiązanie do sprawiedliwości i wolności,
- współdziałanie w duchu solidarności,
- pragnienie współpracy i pokoju,
- kultywowanie tradycji narodowych,
- czynne uczestnictwo w tworzeniu kultury narodu,
- szacunek dla dóbr kultury i tradycji narodowej,
- kształtowanie w sobie miłości do Ojczyzny,
- dbałość o poziom własnej wiedzy,
- służba na rzecz innych.

Zwracając uwagę na praktyczny wymiar pedagogiki pastoralnej, należy patrzeć na jej zaangażowanie w trzech płaszczyznach: rodzina, szkoła, parafia. W trzeciej części pracy podjęty został problem współczesnych wyzwań dla pedagogiki pasto-

13 Zob. K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom...*, t. 1, dz. cyt., s. 18.

ralnej. Dla tego głównego problemu sformułowane zostały problemy szczegółowe: jaka jest wizja rodziny, jak realizować misję edukacyjną Kościoła oraz jaka jest rola świeckich w Kościele?

Najważniejszym środowiskiem wychowawczym jest rodzina, stąd też jawi się ona jako pierwszy podmiot zainteresowania pedagogiki pastoralnej. Już w starożytności chrześcijańskiej traktowano rodzinę jako „Kościół domowy”. Kościół od wieków ukazywał *sacrum* małżeństwa i rodziny. Od jej kondycji moralnej zależy przyszłość Kościoła, narodu, świata.

W prowadzonej przez Kościół pracy wychowawczo-pastoralnej należy ukazywać ogromne znaczenie rodziny, jej funkcje i zadania. Z większym zaangażowaniem należy akcentować przymioty małżeństwa: miłość, jedność, wierność, nierozzerwalność. Podjęte działania powinny uzmysławiać młodym ludziom, jak wielką i cenną wartością jest szczęśliwie życie rodzinne.

Kościół swoją działalność wychowawczą i dydaktyczną spełnia poprzez różnorodne przedsięwzięcia edukacyjne. Najwłaściwszą formą działalności edukacyjnej Kościoła jest katechizacja, która prowadzona jest w parafii. Najczęściej ma ona na celu przygotowanie do przyjęcia sakramentów (np. przedchrzcielna dla rodziców i chrestnych; przed przystąpieniem dzieci do Pierwszej Komunii świętej; dojrzałości chrześcijańskiej dla młodzieży przed przyjęciem sakramentu bierzmowania; przygotowująca do sakramentu małżeństwa). W ramach prowadzonej katechezy należy zwracać uwagę na wychowanie w wierze, pomoc w nawiązaniu indywidualnego kontaktu z Bogiem (modlitwa), a także na jakość życia sakramentalnego.

W działalności edukacyjnej Kościoła ważną rolę pełnią szkolne lekcje religii. Są one doskonałą okazją do tego, aby w procesie wychowania uwzględnić zasady, wartości i ideały chrześcijańskie. Głównym celem lekcji religii jest przekaz wiedzy religijnej. Jednakże katecheza szkolna powinna również pełnić funkcję wychowawczą. Należy zwracać uwagę na wychowanie do wiary dojrzałej, przeżywanej we wspólnocie Kościoła (liturgia, sakramenty).

Funkcja edukacyjna Kościoła realizowana jest przede wszystkim poprzez prowadzenie szkół katolickich. Tworzonym przez Kościół placówkom stawiane są następujące zadania:

- a) uczenie samodzielnego myślenia, racjonalnej pracy i środowiska życia tak, aby w pełni korzystać z rozwoju cywilizacji i wrastać w kulturę narodową i ogólnoludzką;
- b) przygotowanie do życia w demokracji;
- c) akcentowanie godności człowieka, otwarcie na potrzeby innych, kształtowanie postawy empatii, tolerancji i wspólnoty przeżywania.

Rozwój w ostatnich latach sieci szkół katolickich świadczy o potrzebie funkcjonowania tego typu placówek edukacyjnych. Wynika to przede wszystkim z wysokiego poziomu nauczania, jak również z realizowanego programu wychowawczego, który oparty jest na chrześcijańskim systemie wartości. Stąd też jawi się konieczność

dalszego rozwoju sieci placówek katolickich, jak również troska o ich wysoki poziom dydaktyczny i wychowawczy.

Ostatnim zagadnieniem podjętym w niniejszej dysertacji jest powołanie i posłannictwo świeckich w Kościele. W duchu nauczania soborowego należy dostrzegać znaczącą rolę laikatu, jego miejsce i zaangażowanie na rzecz wspólnoty parafialnej. W związku powyższym należy w pracy duszpasterskiej umożliwiać ludziom świeckim zaangażowanie się w służbę liturgiczną, apostołstwo ludzi chorych, działalność charytatywną itp.

W wielu dziedzinach życia społecznego ludzie świeccy mają o wiele większe możliwości prowadzenia działalności ewangelizacyjnej niż osoby duchowne. Dlatego też istnieje konieczność stworzenia odpowiedniej formacji katolików świeckich. Proces formacyjny powinien obejmować następujące poziomy: ludzki, doktrynalny, duchowy, społeczny i apostołski. Zasadniczym celem tej formacji jest kształtowanie dojrzałych chrześcijan tak, aby byli gotowi dawać świadectwo wiary w swoich środowiskach.

Na podstawie wyżej zaakcentowanych ustaleń sugeruję następujące wnioski do dalszej pracy badawczej:

- a. istnieje potrzeba ukazania duszpasterzom znaczenia wychowawczej funkcji Kościoła;
- b. należy spopularyzować formy pedagogicznego dokształcania duszpasterzy;
- c. zasadne jest opracowanie programu pedagogiki pastoralnej dla Seminarium Duchownych;
- d. celowe jest podjęcie badań nad poszczególnymi formami duszpasterstwa parafialnego;
- e. dla celów pastoralnych należy opracować projekty pracy formacyjnej dla poszczególnych grup, które uwzględniałyby również zadania wychowawcze.

BASIS OF PASTORAL PEDAGOGY.

PIOTR MAZUR

ABSTRACT: Pastoral Pedagogy is one of the youngest subdisciplines pedagogy. Her study is the educational function of the Church. In autoreferacie be shown to be general and specific objectives in terms of pastoral pedagogy as a science, and pedagogy in the context of the tasks of the Church. The author presents the process of developing the pastoral pedagogy and its past achievements in Poland. The article exposes were the contemporary challenges and responsibilities for pastoral education.

KEY WORDS: Pastoral Pedagogy, education, Church